

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ СИСТЕМНО-ДІЯЛЬНІСНОГО ТА ІНТЕГРАТИВНОГО ПІДХОДІВ ДО ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНО-ПРОФЕСІЙНОЇ АКТИВНОСТІ КУРСАНТІВ

В статті на основі аналізу наукової літератури обґрунтовуються основні тенденції використання системно-діяльнісного та інтегративного підходів до проблеми розвитку пізнавально-професійної активності курсантів. Основна увага приділяється системному підходу до проблеми розвитку пізнавально-професійної активності курсантів. В рамках даного підходу відбувається зосередження на вияві глибинної основи розвитку досліджуваної системи і розкриття механізму її дії з урахуванням динаміки суттєвих внутрісистемних зв'язків.

Ключові слова: пізнавальний, професійний, активність, система, розвиток,

В статье на основе анализа научной литературы обосновываются основные тенденции использования системно-деятельностного и интегративного подходов к проблеме развития познавательно-профессиональной активности курсантов. Основное внимание уделяется системному подходу к проблеме развития познавательно-профессиональной активности курсантов. В рамках данного подхода происходит сосредоточение на проявлении глубинной основы развития исследуемой системы и раскрытия механизма ее действия с учетом динамики существенных внутрисистемных связей.

Ключевые слова: познавательный, профессиональный, активность, система, развитие.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень і публікацій.

За останні десятиріччя помітно зросла увага до наукових досліджень, виконаних на основі системного підходу до аналізу й оцінки різноманітних процесів та явищ природи і суспільної діяльності людей. Це зумовлено передусім якісним піднесенням процесу пізнання оточуючої дійсності, успіхами розвитку наукових надбань, прагненням пізнати різноманітні явища і процеси в їх взаємозв'язку та взаємозумовленості, побудувати певні моделі систем у царині живої та неживої природи й суспільного розвитку.

Взаємозв'язок понять діяльності і практики показує, що практика виконує інтегративну функцію що до всієї системи людської діяльності в усій різноманітності її форм і різновидів.

Всі види діяльності особи, що навчається у військовому вузі, мають вихід на стажування, збагачують її можливості. Найбільш потужно, на нашу думку, процес інтеграції вмінь у курсантів відбувається під час практичних комплексних занять і особливо під час військового стажування. В процесі стажування відбувається становлення курсанта як професіонала, формуються пізнавально-професійні навички, проте необхідною умовою для цього є включення його в систему взаємопов'язаних різних видів діяльності. Це особливо явно прослідковується в поєднанні реальної професійної діяльності в період

безпосередньої практики під час роботи з особовим складом. Саме під час стажування у курсантів відбувається приведення знань та вмінь до реалії майбутньої службової діяльності, їх закріплення та корегування.

Аналіз діяльності курсанта як складної системи і практики в її інтегративній функції по відношенню до діяльності вимагає використання системно-діяльнісного та інтегративного підходів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми. Системний підхід розглядався нами як загальнонаукова основа, необхідна для дослідження проблеми розвитку пізнавально-професійної активності у курсантів. При цьому ми спирались на загальні положення теорії систем та їх розвиток в педагогічних дослідженнях М. Данилова, І. Кон, Ф. Корольова, В. Садовського, Е. Юдіна, Р. Ковальчука та ін.). Проблема дослідження інтегративності педагогічної науки бере свій початок з праць Я. Коменського, І. Вишенського, Г. Сковороди, Ж. Піаже, А. Валлона, Дж. Брунера та багатьох інших. Сьогодні феномен інтегративності у педагогічній науці досліджується у працях Б. Ананьєва, Б. М. Кедрова, В. Сидоренко в ході розробки власної концепції освіти визначив величезну роль культури, природничих дисциплін та соціальних умов життя суспільства для творчого підприємництва. Саме соціальний клімат та культурні традиції, за В. Сидоренком, закладають основи для формування істинно національної освіти.

Метою статті є визначення особливостей використання системно-діяльнісного та інтегративного підходів до проблеми розвитку пізнавально-професійної активності курсантів

Виклад основного матеріалу. Системний підхід є одним з найбільш ефективних методів наукового пізнання, оскільки він містить можливості міждисциплінарного дослідження будь-якої проблеми з точки зору загальних закономірностей розвитку, які адекватно конкретизуються стосовно специфіки конкретного завдання.

В рамках даного підходу відбувається зосередження на вияві глибинної основи розвитку досліджуваної системи і розкриття механізму її дії з урахуванням динаміки суттєвих внутрісистемних зв'язків.

Системний підхід є на сьогодні найбільш ефективним засобом наукового пізнання в межах стійкого розвитку будь-якої, навіть дуже складної, системи [3].

Суть системного підходу в педагогічних дослідженнях визначається вченими з урахуванням його філософських основ.

Філософські аспекти системного підходу репрезентована у працях А. Авер'яновим, І. Блаубергом, А. Ракитовим, В. Садовським, Е. Юдіним та ін. Оскільки системний аналіз пов'язаний з аналізом структурним, в науковій літературі використовують терміни «системно-структурний», «структурно-системний» підхід. Відмінність між ними вводиться до різної послідовності здійснення процедур аналізу.

При структурно-системному підході спочатку проводиться структурний аналіз, а потім розглядається об'єкт як система. При системно-структурному підході більше уваги приділяється структурному аналізу. В основі використання системного підходу в педагогічних дослідженнях знаходиться вивчення внутрішніх і зовнішніх системних властивостей і зв'язків педагогічного об'єкта, які обумовлюють його цілісність, що характеризується багатомірністю та ієрархією.

Цілісний об'єкт при цьому розглядається як частина чи елемент вищого рівня. За допомогою системного підходу здійснюється аналіз всіх факторів, які впливають на розвиток пізнавально-професійної активності.

У системному дослідженні об'єкт, що

аналізується, розглядається як певна множина елементів, взаємозв'язок яких зумовлює цілісні властивості цієї множини. Основний акцент робиться на виявленні різноманітності зв'язків і відношень, що мають місце як усередині досліджуваного об'єкта, так і у його взаємодії із зовнішнім середовищем. Властивості об'єкта як цілісної системи визначаються не тільки і не стільки сумарними властивостями його окремих елементів чи підсистем, скільки специфікою його структури, особливими системотворчими, інтегративними зв'язками досліджуваного об'єкта [4].

Для нашого дослідження важливим є те, що системний підхід дозволяє виділити багато структурних елементів, виділити системо-утворюючі зв'язки, встановити зв'язки між системою розвитку пізнавально-професійної активності і освітньою системою у військовому вузі.

Системний підхід дозволяє нам не тільки виділити складники пізнавально-професійної активності і зв'язки між ними, але й розробити організаційну схему розвитку пізнавально-професійної активності у курсанта. Це забезпечує досягнення передбачуваних результатів (в нашому випадку – досягнення курсантами творчого рівня в розвитку пізнавально-професійної активності), а також дозволяє співвіднести одержані результати з організаційною діяльністю в цілому.

Пізнавально-професійна активність, будучи важливою якістю особи курсанта, реалізується в навчально-професійній діяльності; тому при дослідженні проблеми розвитку пізнавально-професійної активності як методологічної основи рекомендується також використати діяльнісний підхід.

Будь-яка професійна діяльність постає перед курсантом у формі нормативно схваленого способу діяльності, в якому узагальнено досвід попередників. Освоюючи майбутню професійну діяльність, курсант осмислює нормативно схвалений спосіб і перетворює його в індивідуальний спосіб діяльності. Процес цього перетворення є формуванням психологічної системи діяльності. Психолого-педагогічні концепції діяльності мають в своїй основі опис навчально-професійної діяльності і спрямовані на розробку моделей майбутніх спеціалістів.

Важливим для нашого дослідження є те, що пізнання діяльності можна розглядати як

різновид когнітивної діяльності, предметом якої є будь-яка діяльність. Будучи діяльністю, це пізнання певним чином побудовано і організовано, розвивається і функціонує над усією дією своєї потрібнісно-цілісної сфери, існує в формах, що історично склалися і розвиваються, має багатство характеристик і пізнається в теорії і на практиці. Основною функцією навчального пізнання є здобуття курсантом відповідних знань, навичок.

Таким чином, з точки зору психології діяльність розглядається як соціальна за своєю природою система, яка являє собою сукупність внутрішньої (психічної) і зовнішньої (фізичної) активності людини, що регулюється усвідомлюваною метою, де людина виступає активним системоутворюючим елементом:

Навчальна діяльність особи, що навчається, в процесі професійної підготовки спрямована на оволодіння комплексом спеціальних теоретичних знань і практичних умінь і навичок. Вона здійснюється на підставі постулатів взаємодії активності, нормативності та варіативності, аналізу і синтезу. Все це дозволяє нам розглядати діяльнісний підхід як методологічну основу нашого дослідження. Оскільки діяльність є специфічною формою активного ставлення до оточуючого світу, зміст якої складає його доцільну зміну і перетворення, то пізнавально-професійна активність визначає якісну складову навчально-професійної діяльності. Складність, варіативність професійних ситуацій, що вирішуються в процесі навчання курсантів, різноманітність прийомів у майбутній професійній діяльності вимагають особливої підготовки курсантів в процесі навчання. Це передбачає інтеграцію вербальних і невербальних способів передачі інформації, різних варіантів дій для формування гнучких структур умінь, процедур розгортання і згортання зразків дій. Спільно з системним і діяльнісним підходом необхідно розглянути й інтегративний підхід у вирішенні досліджуваної проблеми.

Зазначимо, що поняття інтеграції означає стан взаємопов'язаності, сукупності окремих частин і функцій системи, а також процес об'єднання у ціле складових елементів, у результаті чого виникають нові властивості. Виходячи з того, що інтеграція – це об'єднання в ціле якогось із частин (елементів), відновлення єдності, ми розглядаємо інтегративний підхід як один з

варіантів системного підходу, що має свою специфіку. Дослідження різноманітних явищ і процесів з позицій інтегративного підходу передбачає опору на принцип, характеризуючи явище що розглядається як систему, цілісність якої досягається шляхом інтеграції елементів, які її складають.

Все вищесказане вказує на органічний взаємозв'язок інтегративного і системного підходів.

В філософії під інтеграцією розуміється той «...бік процесу розвитку, пов'язаний з об'єднанням в ціле раніше різнорідних частин і елементів» [2]. Процеси інтеграції можуть бути як в рамках уже складеної системи, а в цьому випадку вони ведуть до підвищення рівня її цілісності і організованості, так і під час виникнення нової системи з раніше не пов'язаних елементів. Окремі частини інтегрованого цілого можуть мати різний ступінь автономії.

В ході процесів інтеграції в системі збільшується об'єм і інтенсивність взаємозв'язків і взаємодій між елементами.

В історії філософії питання інтегративного підходу розроблялись різними вченими. Даний підхід використовувався в «теорії інтегративних рівнів», який склався до початку 40-х років ХХ століття з ініціативи Р. Джерарда, Емерсона і Хауелса участю інших вчених-біологів, соціологів, філософів.

Дана теорія розглядає розвиток матерії від космологічних змін, які привели до утворення Землі, до соціальних змін в суспільстві як безперервне, що проходить через ряд якісно специфічних рівнів.

Кожний новий рівень виникає не шляхом повалення утворень попереднього рівня, а шляхом «накладання» на них нової структури. Це відбувається в процесах об'єднання і організації «одиниць» попереднього рівня в єдину систему. В ній ті утворення, які були раніше «цілими», перетворюються в «частини» цілого, більш високого рівня.

Таким чином, для співвідношення рівнів цього типу характерно, перш за все, відношення організованого цілого і його частин.

Складовими частинами комплексу навчальних дисциплін, що вивчаються у військовому вузі, є військова психологія і педагогіка. Кожна з цих дисциплін вивчає закономірності певної сфери розвитку суспільства, озброює курсантів науковими знаннями, вирішуючи одночасно і завдання

розвитку пізнавально-професійної активності. Розвиваюче значення даного блоку дисциплін впливає з самої їх суті, яка передбачає сувору науковість.

Дидактика прагне відкрити об'єктивні закони, що відображають суттєві й необхідні зв'язки між явищами і факторами навчання. Однак ці закони не містять безпосередніх вказівок для практичної діяльності, а є лише теоретичною основою для розробки і вдосконалення її технології. Практичні вказівки щодо вивчення закріплені переважно в принципах і правилах їх реалізації.

Недостатність роз'яснення викладачем методики, інструкції виконання завдань тягне за собою інтелектуальний «бар'єр», який відображається на розвитку пізнавально-професійної активності в особі, що навчається, інтерес до навчально-професійної діяльності і, як наслідок, знижується якість навчання.

Отже, для забезпечення якості навчально-професійної діяльності особи, що навчається, надано необхідну кількість інформації. З другого боку, достатність інформації виступає як мірило складності інформаційного потоку і залежить від уміння викладача перетворювати потік інформації в інтересах тих, які навчаються.

Концепція інтегративних рівнів визнає рівною мірою суттєвими для цілей наукового аналізу як методи ізолювання частин цілого, так і методи їх синтезування в структуру цілого.

Важливими є положення А. Новікова, який дослідив проблему про відсутність фіксованих і наочно виражених меж між рівнями, які все ж значно відрізняються один від одного.

Теорія інтегративних рівнів використовується як методологічна основа аналізу високоорганізованих систем.

Термін «інтеграція» результат сукупності подій, з яких складається виникнення цілого з частин, при якому існуюча раніш самостійно частина перестає існувати як така, стає компонентом внутрішньо об'єднаного інтегрального цілого.

Цілісність як узагальнена характеристика об'єктів, які мають складну внутрішню структуру, виражає інтегрованість, самодостатність, автономність цих об'єктів, їх протиставленість оточенню, пов'язану з їх внутрішньою активністю.

Таким чином, поняття інтеграції нерозривно пов'язане з уявленням про наявність системного начала, оскільки всяка цілісність побудована на системі зв'язків, що пояснює нерозривний зв'язок системного та інтегративного підходів. Це обумовлене також тим, що дані підходи оперують категоріями, які знаходяться в органічній єдності – «інтеграція», «цілісність», «система».

Для нашого дослідження принципово важливим є те, що інтегративний підхід обумовлює інтеграцію міждисциплінарних наукових знань вивчення гуманітарних наук, що передбачає асиміляцію складних наук з врахуванням специфіки діяльності правоохоронних структур. В нашому дослідженні врахування цих положень особливо значиме. Позитивний результат в розвитку пізнавально-професійної активності курсантів може досягатися лише в тому випадку, якщо організація навчально-виховного процесу в вищому навчальному закладі прикордонного відомства така, що охоплюють усі напрямки можливої діяльності офіцерів-прикордонників.

Узагальнення вищевказаного дозволяє зробити висновок, що визнання системного, діяльного та інтегративного підходів методологічною основою нашого дослідження означає те, що системний підхід дозволяє змодельовати [6]:

розвиваючу систему взаємодії викладач (командир навчального підрозділу) – курсант, мета – предметне середовище;

пізнавально-професійну активність у курсанта як систему, яка включає об'єктивні і суб'єктивні фактор її розвитку;

творчий рівень розвитку пізнавально-професійної активності як якість особи, що реалізується в навчально-професійної діяльності;

результат як систему взаємодії, яка включає триєдину мету організації навчально-професійної діяльності, в якій реалізується пізнавально-професійна активність.

Одночасно з цим системний підхід виконує евристичні функції, тобто наводячи сукупність взаємопов'язаних принципів. Він сприяє виробленню найкращої стратегії вивчення проблем розвитку пізнавально-професійної активності курсанта, роблячи при цьому можливим визначення ефективних способів вирішення даної проблеми. Діяльнісний підхід при вирішенні проблеми розвитку пізнавально-професійної активності передбачає опору на різноманітну

за формами і змістом навчально-професійну діяльність курсанта, яка виступає як якість основного засобу самореалізації курсанта в діяльності пізнання.

Інтегративний підхід забезпечує узагальнення різних компонентів системи розвитку пізнавально-професійної активності. Цим забезпечується одностайність засвоєння теоретичних знань і розвитку пізнавально-професійної активності курсанта на основі включення їх в різноманітну за видом і змістом навчально-професійну діяльність.

Висновок. Таким чином, застосування системного, діяльнісного, інтегративного підходів у практиці роботи кафедри гуманітарних і суспільних дисциплін (при вивченні військової психології і педагогіки) у військовому вузі дозволяє найбільш

ефективно використати всю сукупність організаційних форм розвитку пізнавально-професійної активності курсантів військового вузу.

Психолого-педагогічна наука доводить теорією і практикою, що оволодіння системою знань і способами діяльності можливе лише в результаті активної пізнавально-професійної діяльності. Специфіка пізнавально-професійної активності полягає в тому, що вона безпосередньо спрямована на особу, що навчається: зростання гуманітарних знань веде до зміни особистісних характеристик, що, в свою чергу, приводить до вдосконалення професійних умінь випускника академії, бо він цілком розуміє своє призначення як захисника кордонів Батьківщини.

Література

1. Урсул, А. Д. Синергетическая модель «устойчивой» эволюции : перспективы науки и образования / Урсул А. Д, Урсул Т. А. // Синергетическая парадигма. Синергетика образования : 36 научных работ. – М. : Прогресс-Традиция, 2007. – С. 431–449.
2. Філософський словник / [За ред. В. І. Шинкарука]. – [2 вид., перероб. і доп.]. – К. : Голов. ред. УРЕ, 1986.
3. Сидоров, С. В. Правила реализации системного подхода в управлении развивающейся школой / Сидоров С. В. // Электронный журнал «Знание. Понимание. Умение». – 2010. – № 2. – (Серия «Педагогика. Психология»).
4. Яковенко, О. В. Системне мислення як творчий підхід до вирішення проблем / Яковенко О. В. // Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота : Наукові записки. – 2008. – Т. 84.
5. Ковалев, А. П. Педагогические системы: оценка текущего состояния и управление / Ковалев А. П. – Харьков : Изд-во ХГУ, 1990. – 114 с.
6. Каган, М. С. Системный подход и гуманитарное знание: [избр. статьи] / М. С. Каган. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1991. – 384 с.
7. Недбай, М. П. Формування професійної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до застосування технічних засобів у службовій діяльності : дис. канд. пед. наук : спец. 13.00.04 / М. П. Недбай ; Національна академія Державної прикордонної служби ім. Б. Хмельницького. – Хмельницький, 2009. – 300 с.

Usachyk N., candidate of pedagogical sciences

FEATURES OF THE USE THE SYSTEM-ACTIVITY AND INTEGRATIVE APPROACHES TO COGNITIVE DEVELOPMENT AND PROFESSIONAL ACTIVITY OF CADETS

The article is based on the basis of analysis of the main trends of scientific literature using sound system activity and integrating approaches to the problems of the development of cognitive activity of cadets. The main attention is paid to the systematic approach to a problem of development of cognitive and professional activity of cadets. Under this approach, focusing on the manifestation takes place deep foundations for the development of the studied system and the identification of a mechanism of its action based on the dynamics of significant intra-ties.

Teaching practice shows that the purpose of our study educational conditions essential parts of cognitive and vocational activity may be the content of teaching material, methods and techniques of teaching, learning tools, organizational learning. Scientists point out that active learning can be achieved only when the data components act in a single training complex.

The optimal level of activity is achieved at subject under the terms, if the complex of pedagogical conditions of development of cognitive-professional activity will provide teacher's impact on a person learns, and the impact of the teacher and the desire of cadet must meet specific objectives and tasks.

Psychological and pedagogical science proves the theory and practice that mastering the system of knowledge and methods of activity is possible only as a result of active educational and professional activities.

Key words: cognitive, professional, activity, system, development.